

KRONOLÓGIA ÉS FORRÁSOK

A Kölcsey-Erkel *Hymnus* elhangzásának jeles alkalmai

(1844-től napjainkig)

1844. február 29. Bartay Endre, a Nemzeti Színház igazgatója pályázatot hirdet a *Hymnus* megzenésítésére. A határidő 1844. május 1.

„20 arany pályadíjt tűz ki a legjobb népmelodiáért - Kölcsey Ferencz koszorús költőnk', Hymnusára' ének és zenekarra téve.” (*Honderü*, 1844. március 9.)

1844. február után. Erkel Ferenc megírja a *Hymnus* zenéjét. Anekdotikus feljegyzés szerint az idős Erkel visszaemlékezése:

„Csend van. Ülök és gondolkodom: hát hogy is kellene azt a himnuszt megcsinálni? Elém teszem a szöveget. Olvasom. Megint gondolkodom. És amint így elgondolkozom, eszembe jut az én első mesteremnek a szava, aki Pozsonyban tanított. Azt mondta: fiam, mikor valami szent zenét komponálsz, mindig a harangok szava jusson először eszedbe. És ott a szoba csöndességében megzendülnek az én fülemben a pozsonyi harangok. Áhítat száll meg. A kezemet a zongorára teszem és hang-hang után olvad. Egy óra sem telik belé, megvan a himnus...” (Gárdonyi Géza: *Erkel emlékkönyv*. 1910.)

1844. március 3. A felhívás szövege megjelenik a *Regélő Pesti Divatlapban*:

„...ez évben 20 arany pálya díjt tűz ki a' legjobb népmelodiáért – Kölcsey Ferencz koszorús költőnk Hymnusára ének és zenekarra téve... Beküldésének határnapja 1844. május 1ső napja...”

1844. május előtt. Erkel Ferenc benyújtja pályaművét a Nemzeti Színházhoz. Jeligióje Kölcsey Ferenc *Vanitatum vanitas* című versének két kezdő sora:

„Itt az írás, forgassátok - Érett ésszel, józanon. Kölcsey.”

1844. június 15. A Nemzeti Színház igazgatósága által felkért bizottság elbírálja a beérkezett tizenhárom pályaművet. A bizottság döntése:

„A' pályaművek közt több igen jeles találtatik, 's kritikán alatti egy sincs. – A 20 darab arany jutalom egyhangúlag az első szám alatti, s következő jelígés pályaműnek ítéltetett oda: 'Itt az írás forgassátok - Érett ésszel józanon. Kölcsey' mint a melly a mellett, hogy magyar jellemű s a költemény' szellemét leginkább megközelítő, a két

főkivántatóságot is, t. i. a dallamegyszerűséget és hymnusi emelkedettséget legszerencsésebben megközelíté.” (*Honderü*, 1844. június 22.)

1844. június 16. Szigligeti Ede, a Nemzeti Színház titkára közzéteszi a bizottság döntését.

„A 20 darab arany jutalom egyhangúlag az első szám alatti, s következő jeligés pályaműnek ítéltetett oda: ‚Itt az írás forgassátok - Érett ésszel józanon. Kölcsey’ mint a’ melly a’ mellett, hogy magyar jellemű s a költemény’ szellemét leginkább megközelítő, a két főkivántatóságot is, t. i. a dallamegyszerűséget és hymnusi emelkedettséget legszerencsésebben megközelíté.” (*Regélő Pesti Divatlap*, 1844. június 23.)

1844. július 2. A *Hymnusz* bemutatása a Nemzeti Színházban.

„A jeligés levélké a színpadon a rendezőség és színházi titoknok’ jelenlétében, a bírálóválasztmány jegyzőkönyvének fölolvása után felbontatlan, a nyertes pályamű szerzőjének derék maestronk s karmesterünk Erkel Ferencz kiáltaték ki. Szívesen osztozunk a közönség’ élénk éljenkiáltásiban. mellyekkel a nyertes szerzőt kihivá... Most csak az van hátra, hogy Erkelünk’ gyönyörű hymnusát többször adassék alkalom hallani, megismerni, megtanulni, annak jelessége kezeskedik, hogy az nem sokára a legnagyobb népszerűséget vívandja ki magának, s valódi magyar néphymnussá válandik”. (*Honderü*, 1844. július 6.)

„Miután már e lapunkban említett 6, dicséretre méltatott hymnusdal az opera chorus elénekle, s ezek közt Egressy Béniét és Travnyikét leginkább megtapsolá; elvégre a játék után Erkel Ferencz pályanyertes műve adatél elő, melly nemzeti jelleme, magasztos művészi kifejezése s hathatós harmóniája által egyaránt kitűnő, de magán viselvén a hymnus szelleméhez alkalmazott templomi zene bélyegét, a nép ajkán visszhangra nem fog találni.” (*Regélő Pesti Divatlap*, 1844. július 14.)

„Erkel ur pályanyertes zeneművét Kölcsey hymnusára, Wagner, a magyar honfiak árulója vette meg, s adandja ki. Lám mint szüli egyik nyereség a másikat!” (*Pesti Divatlap*, 1844. július 14.)

„Erkel említett díjnyertes himnusza, amely valóban jól sikerült, nemsokára megjelenik nyomtatásban a tevékeny műkereskedőnél, Wagner József úrnál Pesten.” (*Der Spiegel*, 1844. július 6.) [Legány Dezső ford.]

1844. július 9. A Nemzeti Színházban újra elhangzik a *Hymnusz*.

„Erkel ur' Hymnusa mult kedden ismételték színünkön. E hymnus E. ur' egyik legsikerültebb műve, melly, mint e derék maestro' minden szerzeménye, többszöri hallás által csak nyer kedvességben. Wagner műáros urnál rövid időn belül meg fog jelenni, mire mind helybeli, mind kivált vidéki tisztelt olvasóinkat figyelmeztetjük, kiknek ekképp legkényelmesb út nyílik, e jeles néphymnust megismerni, sajátunkká tenni, melly sem az angol 'God save the King', sem az osztrák 'Gott erhalte' mögött nem marad, hanem a legjobb néphymnusok' körébe sorozandó.” (*Honderü*, 1844. július 13.)

1844. augusztus 10. A *Hymnus* először szólal meg nyilvános ünnepségen: az Óbudai Hajógyárban, a Széchenyi-gőzös vízrebocsátásánál.

„Végre ütött az óra s erőteljes diapasonokban kezdte zengeni ama fölséges néphymnus, mellyel Kölcseynek és Erkelünk' egyesült lantjaik teremtenek. Szent lelkesedés rezgé át a hallgatóságot, az erősmellű férfi és csengő hangú énekesnök' minden szavára, melly erélyezve az érczhangszerek' teljes harmóniája által, valóságos nemzeti hymnusszá magasult. Három izben álla be általános szent szünet, és három izben ismételték a nemzet hymnusa.” (*Honderü*, 1844. augusztus 17.)

„A' hallottak közül szabad legyen még elmondanom azt is, hogy Erkel Ferencz gyönyörű népmelódiaja Kölcsey hymnusára felségesen hangzott által a' szigetből...” (Széchenyi-gőzös fölszentelése, *Életképek*, 1844. augusztus 14.)

„A' hatalmas vas hajótest (orrán gr. Széchenyi faragott mellképe) magas lejtős állványán már messziről szembeötlött, a' magaslatot ellepék az ünnepély közvetlen szertartóji s a' budapesti előkelő világ díszes koszorúja, kik oda jobbadán nemzeti háromszín kelmével borított karfája lécsőzeten jutának 's ott bevont padok 's ülésekkel erkély-alakú tágas emeleten, melly szinte nemzeti háromszinű lobogókkal vala szőnyegezve, foglalának helyet, mi közben a' felavatandó hajóra települt Ceccopieri ezred hangász-kara, váltva, többnyire lelkes nemzeti nótákat harsogtatott, mik után megzendült Kölcsey magasztos hymnusa Erkeltől „Isten áldd meg a' magyart!” nemzeti színházunk kardalnokai által szivrehatólag énekelve, mi közben egyszerre a' hajótest orráról, vastag, zöld selyem rojtú sinór ereszkedők le özv. b. Wenckheim Józsefné, szül. Orczy Therézia bárónő mnt keresztanya elibe, - mire a' hajógyár igazgatója felbontván egy ó somlyaival telt palaczkot, annak tartalmából nagy ezüst tálczán öt poharat töltött meg a' hajót felavatandók számára 's első poharat e' szókkal: „éljen Széchenyi” a' tiszt. keresztanya-báróné köszönté el...” (*Jelenkor*, 1844. augusztus 15.)

1844. augusztus 15. A *Hymnus* először szólal meg egyházi ünnepségen: a pesti polgári őrhad zászlószentelésén, Pesten, a Rákos mezején. Nagyboldogasszony ünnepekor kb. ötvenezer ember hallgatja.

„A szent mise elkezdődik; mit általában magyar ének kísére. Fölmutatás alatt a szép Kölcsey-hymnust hallatván a zenekar." (*Honderü*, 1844. augusztus 17.)

1844. augusztus 25. A pesti vaknövelde vizsgaünnepélyén a tanítványok a *Hymnuszt* éneklék a megyeházán.

1844. szeptember 10. körül. A *Hymnus*z kottája megjelenik Pesten, Wagner József kiadónál, Deák Ferencnek szóló ajánlással, mellyel lehetővé válik a dallam országos szintű terjesztése.

„Wagner József szép mű-árusunk, ki különös részvéttel ügyel a nemzeti érdekek előmozdítására a művészet körében, most jelent meg derék Erkelünknek pályadíjt nyertes Hymnusa, mellynek szövegét forró keblű Kölcseink írta, zenéjét pedig páratlan Deákunk elfogadni szíveskedett. A mű kiállítása mindent, mi e nemben honunkban megjelent fölülmúl és mivel e költeménynek fényes jövődöt ígérünk, reméljük, hogy nem lesz műbarát és művész kinek zenészasztalán hiányzani fogna.” (*Nemzeti Ujság*, 1844. szeptember 10.)

„Egyszersmind ezen kiadás négy vagy hat hangulatra [szólamra] és phisharmonica [harmónium] vagy orgona kísérettel is van rendezve” (*Pesti Hírlap*, 1844. szeptember 12.)

„Wagner József műárusnál gyönyörű kiadásban jelent meg Kölcsey Hymnusának koszorúzott zenéje Erkel Ferencztől. A mű Deák Ferencznek van ajánlva, és a három jeles férfi neve egyesült erővel ajánlja az egészet minden honszerető és műkedvelő földinknek.” (*Regelő-Pesti Divatlap*, 1844. szeptember 22.)

1844. november 27. A kolozsvári Nemzeti Színházban előadás után a színészek eléneklék a Hymnuszt.

„Kölcsey nagyszerű hymnusát énekelték, Erkel zenéje szerint” (*Erdélyi Híradó*, 1844. december 3.)

1845. május 16. Deák Ferenc és Vörösmarty Mihály erdélyi útján Kolozsvárott az ünneplő közönség a Hymnuszt éneklé.

„Több mint száz fáklya' világánál a' helybeli hangászkar' felvonulását követte 'megdicsőült Kölcseynek hymnusának a' tisztelgő fiatalság általi eldallása'. Deák Ferenc 'beszéde' alapjául az eldalolt hymnus' azon szavait: megbűnhötte már e' nép a' multat 's jövődöt' választja. (*Erdélyi Híradó - Pesti Hírlap*, 1845. május 27.)

1847. augusztus 31., Pest. István nádor köszöntéséül a *Hymnus* és a *Szózat* együtt hangzik el.

1848. március 15., Pest. A Nemzeti Színházban este Katona József *Bánk bánját* adják, de a közönség egy idő után a *Rákóczi-indulót* követelte, majd a *Marseillaise* következett. Ezek eljátszása után Erkel *Hunyadi László* című operájából az első felvonás fináléját, a „Meghalt a cselszövő” kezdetű kórusművet adták, ezt követte Petőfi *Nemzeti dala* Egressy Gábor előadásában, majd népdalokat énekeltek. Vahot Imre visszaemlékezése szerint:

„Énekelték továbbá Erkel zenéje szerint Kölcsey himnuszát, Egressy B. zenéje szerint Vörösmarty Szózatát, s miután közben-közben a páholyokról, a padokról néhányan szónokoltak, s a színpadon Jókay Mór ügytársam által kijelentetett, hogy várva várt Stancsicsunk, ki kocsijáról a városházánál szállott le, törődöttsége miatt nem jelenhet meg, a Rákóczi-induló harsogása mellett elhagytuk a színházat.” (*Pesti Divatlap*, 1848. március 19.)

1848. március 25. Marosvásárhelyen a fáklyásmenetben felvonuló ifjúság a *Hymnuszt* éneкли. (*Erdélyi Híradó*, 1848. április 4.)

1848. augusztus 20. A *Hymnus*z először szólal meg hivatalos állami ünnepségen, a budavári Nagyboldogasszony- (ma: Mátyás-)templomban. Erre az eseményre azonban egyelőre nem találtunk megbízható adatot. A tényt elsőként Kovalovszky Miklós állította (a forrás megjelölése nélkül) az „Őrzők vigyázatok a strázsán” c. írásában. (*Magyar Múza*, 1944. évi 16. sz.)

1848. szeptember. Dobsa Lajos *Március tizenötödike* című vígjátékának „Jegyváltás a gőzösön” előjátékában a „Hermina” gőzös fedélzetén a fiatalok a *Hymnus*z első szakaszából énekelnek:

„Fiatalok (egy asztalnál isznak, éneklük.)

---- „Balsors a’ kit régen tép,

---- Hozz rá víg esztendőt,

---- Megbühödte már e’ nép

---- A’ múltat’ s jövőndőt.”

(Ennek alatt csengetés, a’ gőzös állomáshoz ért.)” (*Életképek*, 1848. szeptember 10.)

1849. április 24., Pest. A császári seregek kivonulása után a Nemzeti Színház *Szabad hangok* címmel „ének és szavalati egyveleg”-et hirdet, amelyben második számként, a *Rákóczi-indulót* követően elhangzik a *Hymnus*z is (*Március Tizenötödike*, 1849. április 24.)

1848–49. A pesti március 15-e hatására rendezett ünnepeken számos vidéki városban a *Hymnuszt* énekelték, leggyakrabban a *Rákóczi-indulóval* és a *Szózattal* együtt (pl. Temesvár, Rozsnyó, Nagyvárad, Kecskemét). 1849-től a szabadságharc leverését követően a *Gotterhaltét* kellett énekelni himnuszként, amelyet 1854-ben egy legfelső császári leirat tett kötelezővé, a *Kölcsey-Himnusz* csak elvétve szólalhatott meg.

1850. március 26. A Nemzeti Színházban a pesti gyermekkórház javára adott műsor végén a *Hymnuszt* éneklük.

1850. augusztus 18. Ferenc József születésnapján belepisszegnek a *Gotterhalte*-ba. Rendőri intézkedés, a Nemzeti Színház karzatának két heti bezárása. Lapok írnak róla.

1850. augusztus 20. A Nemzeti Színházban a Losonc megsegítésére tartott díszünnepségen a *Hymnuszt* éneklük.

1850-es évek. Az 1840-es évek ünnepélyein a *Hymnuszt* és a *Szózatot* általában felváltva énekelték. Az 1850-es években egyre inkább a *Himnusz* lett a nemzeti érzelmeket jobban kifejező népének.

1856. május 18., Szatmárcseke. Kölcsey Ferenc síremlékének felavatásán a pataki kántus a *Hymnuszt* énekelte.

„Csekei utunk diadalmenethez hasonlított. Nemcsak a hallgatóság, hanem az egész haza méltánylatát és dicséretét megszerzénk.” (A pataki kántus évkönyve)

„A halhatlan költő emlékoszlopának leleplezése május hó 18-án délután öt órakor történt — a csekei temetőben. Szathmár és a szomszéd megyékből több ezren valának jelen, s a csekei temető sosem volt még ily népes. A Gerenday által készített szürke márvány oszlopon e fölírás olvasható: 'Kölcsey Ferencnek emlékül.' Az ünnepélyt a s. pataki ref. iskola derék énekkara kezdé meg, Kölcsey himnuszával... Aztán emlékbeszédek énekkarok következtek. Erdélyi János jeles írónk beszédében kiemelé, 'mikép ez nem egyedül családi, nem is csak nemzeti, hanem európai korszerű ünnepély, melyet minden mivel nemzet tart, nagy emberei emlékeinek fölállításakor, s mely által a polgárisúlt első rangú népek sorába iktat bennünket a történelem.' Az ünnepélyt egy alkalmilag készített szép kardal rekeszté be. (...) Este régi jó magyar szokás szerint az ünnepélyt családi estély rekeszté be. Nagyszámú közönség volt hivatalos; Bunkó Antal kitünő hangászkar játszott [cigányzenekar]; s a csinosan feldiszitett teremben Kölcsey képe volt felállítva, babér koszorúval feje körül. Örülni mindenkinek volt oka, látva hogy a nemzet öntudatára ébred, s nemes kegyelettel viseltetik elhunyt jelesei iránt.” (*Hölgyfutár*, 1856. május 30.)

1857. május 6., Pest. Erkel Ferenc és a szintén a Nemzeti Színházban tevékenykedő lemergi zenész-zeneszerző testvérpár, Franz és Karl Doppler közös operája, az *Erzsébet* premierje. Az I. Ferenc József és Erzsébet tiszteletére komponált mű Árpád-házi Szent Erzsébet életét dolgozza fel, az opera II. felvonásában a harangkar után felcsendült a *Hymnus* is. A császári pár jelen volt a Nemzeti Színházban a mű ősbemutatóján. A szerzőket és a szöveggönyvírót a császári pár ajándékokkal jutalmazta. Erkel Ferenc és Franz Doppler értékes gyűrűt, Karl Doppler és Czanyuga József pedig pénzjutalmat kaptak. (*Délibáb*, 1857. május 17.)

1859. Kazinczy Ferenc születésének országszerte megünnepeelt 100. évfordulóján is elhangzik a Kölcsey-Erkel *Hymnus*.

Kecskemét

„Kecskeméten következő műsorozattal tartották meg a Kazinczy-ünnepet: ‘Hymnus’ Kölcseytől, előadta az ottani dalkar; ‘Kazinczy életvázlata,’ írta s előadta Horváth Döme, ‘Tompá M. jutalmazott költeménye.’ ‘Szász Károly dicséretet nyert költeménye.’ ‘Kecskeméti emlékhangok a Kazinczy-ünnepélyre — Bulcsútól.’ ‘Kölcsey emlékbeszéde Kazinczy fölött.’ ‘Szózat’ Vörösmartytól.” (*Nővilág*, 1859. november 6.)

Pápa

„Október 27-dike Pápan. Városunk és vidékünk közönségét legelőbb is ref. főtanoda nagy teremébe húztuk össze, hogy százados ünnepét tartsuk meg azon férfiunak, ki nyelvünk megváltója volt. (...) A kikiről csak tudtuk, hogy szeretnek nagy Kazinczynkról, azon ifjúsággal együtt, mely mindig a leghűbb kegyelettel van nyelve és irodalmának bajnokai iránt — megemlékezni: azokat ez ünnepre d. u. hat órára mind meghívtuk.

E célból szépen földiszitók elég nagy teremünket. A nagy ajtóval szemben a belépő Széchényi Istvánnak, olajba festett életnagyságu arcképére tekinthetett, mit kasinónk szívességének köszönhetünk. Várady és Kazai, — tanodánknak két áldott emlékezetű jóltevője — volt ennek megfelelőleg átellenben látható. Az előtér pedig, a közönséggel szemben, egy szőnyegekkel betérített emelvényt mutatott, melynek mindenik szögletén egy egy borostyánnal körülfolyt, s kivilágított oszlop állt. Ez emelvény két oszlopa között volt Kazinczy képe gazdag borostyánkoszorúval körítve. — E főkép körül csoportultak, izléses beosztással, írónk és más jeleseink arcképei. (...)

1. Megnyitó-beszéd: tartá Csepedi úr.
2. Szózat: éneklé az ifjúság énekkara.
3. Magyar költő Vörösmartytól, szavalá Nagy Ignác úr.
4. Kardal- nemzeti, s népdalokból.
5. Kazinczy élete: fölolvásá Molnár úr.
6. Kardal.

7. Kazinczy emlékezete Tompától szavalá Cibor úr.

8. Hymnus: éneklé az ifjúság énekkara.

Azon ihlet, mely az egész ünnepen megszentesítette, sokkal nagyobb volt, mintsem bírálatoknak itt helye lehetne. Meleg elismerést és köszönetet kell mondanunk mind azoknak, kik indítványozák s kivivék, hogy e nagy napot együtt ünnepelhessük meg. (...)” (*Hölgyfutár*, 1859. november 5.)

Dobsina

„Dobsina, bár német város, mégis magyaros szellemmel ülte meg dec. 11-én a Kazinczy-ünnepet. Szép földiszített teremben a ‘Kölcsey-hymnus’ éneklésével nyiták meg az ünnepélyt. Ezt követé német és magyar fölolvásás Kazinczyról, a ‘Szózat’ elszavalása sat. Majd Dobay Vilmos bányai felügyelő úr német nyelven a bányászokhoz szólt, kifejtve, hogy mint beköltöztek menyivel tartoznak a közös hazának. A gyülekezet meg volt hatva, s már is több száz forint van aláírva a Kazinczy-alapítványra.” (*Hölgyfutár*, 1859. december 27.)

1860. április 30., Pest. A Belvárosi templomban gróf Széchenyi István halálának megemlékezésére csaknem 80 000 ember gyűlt össze. A *Hymnuszt* és a *Szózatot* énekelték.

„Széchenyi Istvánért april 30-án tartatott gyászistentisztelet a belvárosi plébánia-templomban (...). Már kora reggelen sűrűn hullámozott a gyászöltözötű vagy legalább gyászfátyolu sokaság az utczákon, s fölöttük minden köz- és igen sok magán ház ablakaiból fekete zászlók lengtek. Kereskedések, raktárak zárva maradtak. Az istentisztelet 10 órakor vette kezdetét, de a templom, a körülötte levő tér, — ezen felül a városháztér s az ide nyíló utczák, már egy órával megvoltak telve sűrű sokaságu néppel — közel mintegy 40,000 emberrel. A templom belseje fekete posztóval volt beborítva, s csak a számtalan fáklyától, s az ajtókon át nyert világitást. (...) Azt mondják, hogy összesen 1000 fáklya lobogott. Az egyház belseje a testületekkel, vidéki küldöttségekkel, az s arisztokraczia delnöivel és uraival telt meg. A ravatallal szemközt a gyászoló család tagjai foglaltak helyet. (...) A kívül levő nép, a közeli téreken és utczákon, levett főveggel, némán várta végig az iztentiszteletet (!), mely primás ő eminenciájának fényes papi segédlete, s a Mozart miséjét előadó 200 énekes és zenész közreműködése mellett ment véghez. (...) Ezalatt a templomi közönség a kívüllevő sokaságba olvadva, megzendült a szabad ég alatt a ‘Szózat’, s utána a ‘Hymnus’ első versszaka, énekelve ezer meg ezer ajk által, egy szívvel. (...)” (*Nővilág*, 1860. május 6.)

„A helv. hitvallású egyházban szerdán fényes istentisztelet tartatott Széchenyi Istvánért. A templom eleje tele volt gyászöltözötű sokasággal. Az istentisztelet egy drága gyöngyszemet képezett azon szép nemzeti füzérben, melyet a magyar nemzet elhunyt nagyembere emlékéül kötött. E nap ismét ünnepélyes volt. A templomi szertartást a Hymnus és Szózat zsoltári hangjai fejezték be, melyet a sokaság a templom előtt ezer ajkkal s egy szívvel megkezdett, s még szétoszlásakor sem hagyott

félbe, méltóságos magatartással vonulván át az utcákon, hol az ablakokból nemzeti és feketeszín zászlók lengtek le hozzá.” (*Nővilág*, 1860. május 20.)

1861. április 4., Lőcse. Szepes megye közgyűlésén azt iglói dalárda a *Hymnuszt* és a *Szózatot* énekelte Széchenyi arcképének leleplezésekor.

1862. augusztus 22., Pest. Az intézmény fennállásának 25. évfordulóján a Nemzeti Színház egész társulata, a budai Népszínház tagjaival kiegészülve előadta a *Hymnuszt* Erkel Ferenc vezényletével.

„A nemzeti színház f. hó 23-kán tartotta negyed-évszázados megnyitási ünnepélyét. Az őszi színházi személyzet által énekelt Kölcsey-hymnus három versszakának eléneklése után Jókainé a Jókai által készített gyönyörű prologot szavalta. A népdalok hőse, Füredi s vele Bognár Vilma szintén zajos tapsokra ragadták a közönséget. Egressy mint Árpád s Bánk bán egyiránt elbűvölte a közönséget. (...)” (*Szegedi Híradó*, 1862. augusztus 27.)

1865. december 14., Pest. Az országgyűlés megnyitása alkalmából az ünnepi mise után a *Hymnus* hangjaira vonult be I. Ferenc József a trónterembe.

„(...) Valóban megható látványt nyújtott a palota nagy termébe gyülekezett felső- és alsó-ház tagjainak megjelenése. A hazának legjelesbjeit, születésre, rangra és jellemre nézve az egész országnak legválogatottabbjait, — mindnyájukat festői s gazdag, némelyeket tündöklőn drága magyar nemzeti öltönyben, a hazának nagyjait, az ország mindannyi díszeit így együtt láthatni szeretett királya körül seregelve (...) Méltó befejezésre talált ezen örömnapp az este 8 órakor a pest-budai polgárok részéről Ő Felsége tiszteletére rendezett fáklyásmenet által; körülbelül 4000 viaszfáklya fényes világa egész az égboltozatig veté sugárait. A fáklyavivők közt száz meg száz zászlók vitettek, s mindezekkel 4 katonai zenekar mellett a budai dalárda, a pesti unió, a budapesti dalárda, a nemzeti dalkör, az ó-budai, a promontori és bicskei dalárdák vonultak a királyi palota felé. (...) A vártérre érkezve az éljenzés nem akart megszűnni. Ő Felsége kék huszáregyenruhában az erkélyre kilépve legnyájasabban fogadá az üdvözlőket. — A dalárdák Erkel Ferenc vezényletével (...) Egressynek népénekét: ‘Oh ne mondj engem rózsádnak’ és a Kölcsey-hymnus sikerülten adták elő, mire a tisztelgők ismételt lelkes éljenzések közt a vártért elhagyák. Ez valódi megható népünnepély volt, mely mind a résztvevők, mind a nézők részéről a lelkesedést és szívből fakadó örömet tanusítá.” (*Sürgöny*, 1865. december 15.)

1867. A kiegyezés után hazafias és társas összejöveteleken, nyilvános ünnepeken, az iskolákban szokássá válik a *Hymnus* vagy a *Szózat* éneklése.

1894. április 1., Budapest. Kossuth Lajos ravatalánál a Nemzeti Múzeumban a budai dalárda elénekelt a *Hymnuszt*, majd a temetési menetben is többször elhangzott a *Szózattal* együtt.

„A keresztre egy csomó babér és egy fölnyuló pálmaág volt erősítve, két oldalt pedig széles, gyászba vont nemzeti színű szalag folyt le róla. A kereszt előtt, selyemtrikolorból készült szőnyegen 5—6 darab ezüstkoszoru hevert. (...) Háromszáznál több képviselő jött el megadni Kossuthnak, a parlamentarizmus megteremtőjének azt a tiszteletet, a mit a parlament adhat. Jókai jött legelül fekete diszmagyarban, lehajtott fejjel, hóna alá szorítva sastollas kucsmáját. (...) Függetlenségi és nemzeti párti, szabadelvű és lelépett, a legtöbben diszmagyarban, de mind a legsötétebb gyászban, mintha az apjukat veszítették volna el. (...) És jöttek utánuk sorra a magyar közélet összes független kitűnőségei, a főváros, az akadémia, a Kisfaludy-társaság, az Otthon képviselői, sok száz ember, a kik a ravatal környékét foglalták el. (...) És ehhez az ünnepi hangulathoz úgy illik az a szomorú férfi-kar, a mely ebben a percben kívülről, mintha nagyon messziről jönne', az előcsarnok nyitott kapuján a napsugárral együtt beszáll. Valami fönséges ének a Hymnus, a melyet odakünn a Budai dalárda énekel, minden sora a szívbe hat, minden szavában, minden hangjában ott van a nemzeti gyász keserősége. Kétszer zúgott el már odakünn a dal arról, hogy megszenvedte már e nép a múltat és jövőt, a mikor nagy csendesség lett a ravatal körül. Sárkány Sámuel püspök imádságra kulcsolta a kezét s egy pillanatig magában könyörgött, majd megkezdte búcsúztató beszédét (...).” (*Budapesti Hírlap*, 1894. április 2.)

„A ravatalos terembe különben a főváros küldöttségén, a főrendiház és képviselőház tagjain s a funkcionáló lelkészekén kívül senkit sem bocsátottak be, amely intézkedés a kis terem méreteihez képest indokolt is volt. A koporsón csak egy koszorú, a Kossuth Lajos fiaié volt és erről is letépték a babérleveleket örök emlékül, kik a terembe juthattak. (...) Odakünn a muzeum-kertben ekkor felhangzott Kölcsey Hymnusának melódiája, mire Sárkány Sámuel püspök a Kossuth testvérek előtt, szemben Gerlóczy polgármesterrel és a ravatal köré gyűlt főrendiházi és képviselőházi tagokkal foglalt helyet és elmondta, sokszor zokogástól megszakított hangon gyászbeszédét.” (*Pesti Hírlap*, 1894. április 2.)

1898. A március 15-i események félévszázados évfordulója kapcsán sok helyütt hangzik fel a *Hymnus*, pl. Budapesten a polgárság Nemzeti Lovardában tartott ünnepségén; a Nemzeti Múzeum előtti ünnepség után pedig a Várba induló menet a *Kossuth-nótát*, a *Hymnuszt* és a *Marseillaise-t* énekelte. Országszerte rendeztek ünnepségeket.

Győr

„(A szabadság-napja.) (...) A győri bencés főgimnázium ifjúsága lelkes ünnepséget rendez, a főgimnázium dísztermében. Az ünnepség műsora rendkívül találóan és érdekesen van összeállítva, szinte mintaképül ajánlható a többi iskoláknak'. A műsor, mely megéneklése és allegorikus, szemléltető előadása a magyar nemzet szabadságharcainak, három részből áll. Az első rész az alkotmányos szabadságért II. Endre korában folytatott küzdelmeket mutatja be; a növendékek itt részleteket adnak

elő Katona Bánk bán-jából. A második részt, mely tizenöt számból áll, ez a cím vezeti be: Thököli és a Rákóczi szabadságharcok. Az első szám ebben a részben a Hunyadi-induló, melyet a gimnáziumi ének és zenekar ad elő. Utána több, a kuruc világ daliás és szomorú eseményeit megörökítő költeményt szavalnak a növendékek, a többi közt a Kuruc imádság-ot, a Vak Bottyánról való ének-et, Rodosztó-t, Haj Rákóczi, haj Bercsényid Endrődy Sándortól, az Esztergom megvétele című kurucnótát. Az utolsó szám a Rákóczi induló, a melyet, valamint a szavalatok közé beszúrt Rákóczi kesergőjét az énekkar adja elő. A harmadik rész címe: Az 1848—49-iki szabadságharc, első száma pedig az Emlékezzünk régiekről című igrécének, melyet két növendék ad elő. A második szám négy ciklusra van osztva. Az első A jobbágyság felszabadítása című prolog, a második A szabadságharc címet viseli s a Talpra magyar-ral kezdődik s az ifjúsághoz egy növendék által mondott beszéd, több hazafias költemény és Kossuth egy beszédének előadása után a Kossuth nóta fejezi be. A harmadik ciklusban A honvédek apoteozisa című költeményt szavalja el egy növendék és azután megkoszorúzza Petőfi szobrát. A negyedik ciklus A kibékülés című prológus. A harmadik rész utolsó száma és az egész ünnepség befejezése a Himnusz, melyet szintén az énekkar ad elő. (...)" (*Budapesti Hírlap*, 1898. március 4.)

A 20. század eleje. Kölcsey *Hymnus*át Erkel zenéjével nemzeti imaként emlegetik. Sajtópolemia bontakozik ki: ellenezték a *Hymnus*z templomokban való éneklését, mert az nem szerepelt az engedélyezett liturgikus énekek között. A „Mebűnhödté már e nép a múltat s jövendőt” sorokat dogmatikai szempontból kifogásolhatónak találták.

1903. április 4., Budapest. A képviselőházban Pap Zoltán képviselő interpellációja nyomán vita keletkezett: miként lehetséges, miszerint „több nép- és felsőbb iskolában a közoktatás vezetői annyira megfélemedtek magukról és a magyar állam tekintélyéről, hogy egy velünk jogilag szerződéses viszonyban, de tényleg ellenséges lábon álló államcsoportozat himnusát, az u.n. »Gotterhalte«-t énekeltek?” A vita nyomán Rátkay László képviselő az egységes magyar nemzet himnuszára vonatkozóan tett törvényjavaslatot, ám az Széll Kálmán miniszterelnök válasza után, aki semmi kivetnivalót nem talált a „Gotterhalte” eléneklésében, lekerült a napirendről.

1906. II. Rákóczi Ferenc és Thököly Imre hamvainak hazahozatalakor legtöbbször a *Hymnus*zt énekeltek.

II. Rákóczi Ferenc újratemetésének menete Budapesten.

Háttérben a Pannónia szálló és a Nemzeti Színház. A felvétel 1906. október 28-án készült.

Fotó: Fortepan

1923. Dohnányi Ernő hármassal idézte a *Hymnus*, a *Szózat* és saját *Hitvallás – Nemzeti ima* című művének témáit a Pest, Buda és Óbuda egyesítésének 50. évfordulóját köszöntő *Ünnepi nyitány*ban.

„Pest, Buda és Óbuda egyesítésének félszázados évfordulója alkalmából ma este a főváros a Filharmóniai Társulat és a Palesztrina Kórus közreműködésével hangversenyt rendezett. (...) Dohnányi Ernő megnyitójának hatalmas hanghullámja három zenekarból szállnak föl. Pompás kontrapunktikával, erős magyaros érzéssel, lendületes leleménnyel megkonstruált grandiózus építmény ez a mű, melynek impozáns pilléreit a Szózat, Dohnányi Hiszekegye és a Hymnus motívumai alkotják. Ezekből a témákból Dohnányi új témákat szőtt, a minnek ritmusa, színe, lenyűgöző ereje invencióban és technikában egyaránt nagy mesterre vall. Mindez pedig káprázatos fényben, csillogó hangorgiákban magasztosul föl előttünk.” (*Budapesti Hírlap*, 1923. november 20.)

1949. Nem sokkal a nemzeti címer lecserélése után Révai József tervbe vette, hogy Illyés Gyulával új himnusz-szöveget írjat, melyet majd Kodály Zoltán fog megzenésíteni. A terv azonban a két művész kiállása miatt nem valósult meg.

„Kodály Zoltán akadémikus pedig 1952. március 15-én 70. születésnapja közeledtével ’...a Bartók Bélával közösen kezdeményezett nagy magyar népdalgyűjtemény I. kötetének, ennek a zenetudomány kifejlesztése terén kimagasló jelentőségű s a társadalomtudományok egész körére kiható fontosságú műnek az elkészítéséért ....’ és a *Kállai kettős* című művéért megkapta a Kossuth-díj nagydíját. A díj átadása után a minisztérium dísztermében Révai József, népművelési miniszter köszöntötte Kodályt. Az azt követő legendás párbeszédet id. Fasang Árpád idézi fel: ’Az ünnepi formaságok után, az obligát pohár bor oldottabb hangulatában, ekként fordult Kodályhoz: »Van még a tanár úrnak egy adóssága velünk szemben.« A bizalmasodó hangra mintha egy jéghegy válaszolt volna: »Nekem? Magukkal szemben? Micsoda?« »Írjon nekünk a tanár úr új himnuszt.« Mire Kodály csak ennyit mondott: »Minek? Jó a régi.« Révai, a félelmetesen éles eszű Révai, aki előtt Kossuth-díjas művészek és tudósok haptákba vágták magukat, most mint kisdíák a szigorú tanító bácsi előtt, kényszeredetten-savanyúan elmosolyodott és – hallgatott. Mit is mondhatott volna? A kérdés egyszer s mindenkorra le volt véve a napirendről.’ Kodály pedig a Kossuth-díj összegét szétosztotta a munkatársai között.” (Szalay Olga: *Kodály Zoltán és a Magyar Tudományos Akadémia*, 2007 <http://www.matud.iif.hu/07maj/12.html>)

1951. március. A szovjet Mojszejev együttes Csepelen lépett fel, műsorukat a magyar és a szovjet himnusszal kezdték.

„Így fogadták Amoszovot, a hős szovjet martinászt, aki hatalmas azbesztkesztyűivel ott állt martinászaink közt a csepeli olvasztó előtt, így fogadták a tavaly nálunk járt Bikovot, a gyorsvágás szovjet nagymesterét, így, ilyen túláradó szeretettel, lelkesen, ahogy ezen az ünnepi estén Mojszejev művészegyüttesét várták a csepeli sportcsarnokban. Szombat este van. Az óriási teremben már jóval kezdet előtt mozdulni sem lehet. Aztán a szovjet művészek szimfonikus zenekara a magyar, majd a szovjet Himnuszt játssza.” (*Népszava*, 1951. március 28.)

1956-os forradalom és szabadságharc. A *Hymnus* a *Szózat*, a *Boldogasszony anyánk* és Beethoven *Egmont-nyitánya* mellett a forradalom szimbólumaivá váltak.

„Mire a tömeg ideért, már százezernél nagyobbra nőtt. A tömeggyűlést azonban nem lehetett megkezdeni hangerősítő berendezés hiányában és a később megérkező rendőrségi hangerősítő kocsik sem váltak be. A tömeg türelmesen várt annak az ígéretnek teljesítésére, hogy a Belügyminisztérium hangerősítőket szerel fel a téren és akkor megkezdődnek a beszédek. Időközben a Himnuszt, a Szózatot, a Talpra magyar hangzott el és a tömeg fegyelmezett tüntetését csak néhány helyen zavarták meg rosszízű bekiabálások. Eközben Gerő Emő lemondását követelte a gyűlés sok tízezer részvevője, új kormány megalakítását sürgette Nagy Imrével az élén. A tömeg egyre gyarapodott, egészen addig, amíg már a besötétedéskor a parlament lépcsősorán megjelent Nagy Imre elvtárs. (...) — Bízunk a jövőben — hallani ismét Nagy Imre hangját — és abban az erőben és igyekezetben, amelyek engem is eltöltenek, s amely alapja kell, hogy legyen jövőnk, a szocialista demokratizmus kibontakozásának. Ismételten hangsúlyozom: a józanságra mindennél nagyobb szükség van. Most pedig énekeljük el

a Himnuszt. És a több tízezres tömeg ajkán felcsendült a Himnusz. A tömeg tiszta szívből, bizakodással, fennhangon énekel. Azután kialudt az erkélyen a fény és az emberek haza indultak. (...)” (*Népszava*, 1956. október 24.)

1957–1989. A Kádár-korszak állami rendezvényein és az iskolai ünnepeken a *Hymnusz* többnyire csak a szovjet himnusszal és/vagy az Internacionáléval együtt hangozhatott el.

1989. január 22. A *Hymnus* születésnapja a magyar kultúra napja. 1993-tól kezdve ezen a napon tüntetik ki a pedagógusokat is.

1989. október 23. A XXXI. tv 36. §-a kimondja: „a Magyar Köztársaság himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével.” Ez a szöveg került be az Alkotmányba is. (XIV. fejezet, 75 §).

2006. május 7., Budakeszi. Felavatták a *Hymnusz* szobrát. Hétszer három bronzharang szólaltatja meg Erkel Ferenc művét a szobor hét ívből álló szerkezetében.

„A Himnusz kőből, márványból és bronzból készült emlékművét avatták fel vasárnap Budakeszin. A mű középpontjában bronz istenalak áll, amelyen a Himnusz sorai olvashatók. V. Majzik Mária Magyar Örökség díjas szobrászművész alkotásának része az a 21 bronzharangból álló együttes, amely ünnepnapokon az Erkel Ferenc által komponált dallamokat játssza majd el. A szoboravató ünnepségen Gulyás Dénes Kossuth-díjas operaénekes, a körzet frissen megválasztott fideszes országgyűlési képviselője énekelt, majd Jókai Anna író nő mondott beszédet” (*Magyar Nemzet*, 2006. május 8.)

„(...) A közadakozásból létrehozott mű része az a 21 bronzharangból álló együttes, amely mostantól ünnepnapokon az Erkel Ferenc által komponált dallamokat játssza majd el. A szobormű kör alakú malomkövet formál, utalva az élet körforgására, és egyben arra is, hogy Kölcsey Ferenc a nemzeti imát egy malomban írta. A mű középpontjában (!) bronz istenalak áll, amelyen olvashatók a Himnusz sorai.” (*Népszabadság*, 2006. május 8.)